

“Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT)” Düzenlemesi Sonrasında Sosyal Güvenlik Sisteminin Yapısı ve Çözüm Önerisi Olarak Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele

The Structure of the Social Security System after the “Individuals Obstructed by the Minimum Age Limit for Their Retirement (EYT)” Regulation and Combating Informal Employment as a Solution Proposal

 Abdullah BAYSAL¹

 Suat UĞUR²

Makale Geliş Tarihi / Received : 11.03.2025
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 30.12.2025

İnceleme Makalesi
Review Article

Öz

Emeklilikte yaş düzenlemeleri sosyal güvenlik sistemlerinin başlangıcından beri uygulanmış ve zaman içinde değişmiştir. Emeklilik için gerekli temel koşullardan biri belirli bir yaşa ulaşmaktır. Emeklilik yaşı, sigortalının aylık alma süresini etkileyerek sosyal sigorta sistemlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlar. Yaş kriterinin olmadığı durumlarda ise sistemin finansal dengesi bozulmaktadır. Bu nedenle her sosyal sigorta sisteminde yaş şartı önemli bir unsurdur. Ülkemizde 7438 sayılı Kanunla bazı sigortalılar için yaş şartı kaldırılmıştır. Bu düzenlemenin sosyal sigorta sistemine etkisi ve bu etkinin kayıt dışı istihdamın azaltılmasıyla giderilip giderilemeyeceği incelenmektedir. Sistem sürdürülebilirliğinde kullanılan önemli göstergelerden biri aktif sigortalı/pasif sigortalı oranıdır. Bu oran, finansal yapıya ilişkin değerlendirme yapmaya imkân vermektedir. Çalışmada, 7438 sayılı Kanun öncesi ve sonrası aktif/pasif oranları ortaya konulmuş; ayrıca Avrupa ülkelerinin oranlarıyla karşılaştırma yapılmıştır. Kayıt dışı istihdamın azaltılmasının aktif/pasif oranını doğrudan etkilemesi nedeniyle, oranı eski seviyesine yaklaştıracak kayıt dışılık düzeyi esas alınmıştır. Avrupa ülkeleri ortalamasıyla karşılaştırma yapılarak bu seviyede sağlanacak aktif/pasif oranı değerlendirilmiştir. Sonuç olarak kayıt dışılığın azaltılmasının sosyal sigorta sistemini güçlendireceği ve 7438 sayılı Kanunun yol açtığı yükü hafifletebileceği çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Emeklilik, Yaşlılık Aylığı, Emeklilikte Yaşa Takılanlar, Kayıt Dışı İstihdam, Aktif / Pasif Oranı

Abstract

Age regulations for retirement were included in the earliest social security arrangements and have changed over time. Therefore, debates on retirement age are as old as social security history. Reaching a certain age is one of the core conditions for retirement and directly affects the duration of pension payments. The absence of such an age criterion damages the financial structure and sustainability of social insurance systems. In Türkiye, the age requirement for a group of insured individuals was abolished by Law No. 7438. This study examines the impact of this regulation and whether reducing informal employment can mitigate its corrosive effect. A key indicator of sustainability in social insurance systems is the active insured/passive insured ratio, which allows assessment of financial capacity. The study presents this ratio before and after Law No. 7438 and compares it with ratios in European systems. Since decreases in informal employment directly improve the active/passive ratio, the study evaluates whether reducing informality could restore the ratio to approximately 2, its level before the legal change. European averages are used to estimate how Türkiye's ratio would compare if similar informality levels were reached. The study concludes that although there are multiple solutions for sustainability, reducing informal employment offers a significant and lasting contribution and may offset the financial burden caused by Law No. 7438.

Keywords: Pension, Old Age Pension, Individuals Obstructed by the Minimum Age Limit for Their Retirement, Informal Employment, Asset / Liability Ratio

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, baysal_abdullah@hotmail.com

²Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Prof. Dr. Ramazan Aydın Yerleşkesi, 17200, Biga / Çanakkale - Türkiye, suatugur@comu.edu.tr

E-ISSN: 2651-4036 / © 2017-2025 Journal of Management and Labour. This is an open access article.

Önerilen Atıf Biçimi / Recommended Citation: Baysal, A. ve Uğur, S. (2025). “Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT)” Düzenlemesi Sonrasında Sosyal Güvenlik Sisteminin Yapısı ve Çözüm Önerisi Olarak Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 9 (2), 122-143.

Extended Abstract

In order to retire, it is generally necessary to have an insured period, pay a certain premium and reach a certain age. In the first social insurance laws enacted in our country, these three conditions were also requested. However, due to political reasons, the age requirement was removed from being mandatory in some periods. Generally, after the age requirement for retirement was removed, the financial balances of the social insurance system were negatively affected. For this reason, the requirement for reaching a certain age as a condition for retirement was added to the social insurance laws again. When we look at the history of social insurance in our country, we see that the age requirement for retirement was generally removed for political reasons, and the age requirement for retirement was added to the laws considering the financial balance of social insurance. For this reason, the age requirement for retirement has always maintained its current status. The concept of those stuck in retirement age was formed in 1999 with the introduction of the age criterion for those who want to retire with Law No. 4447. In fact, this change was annulled by the Constitutional Court. However, in 2002, the age requirement for retirement was introduced again with Law No. 4759. Those affected by this age requirement regulation called themselves “Individuals Obstructed by The Minimum Age Limit For Their Retirement”. In the following process, these insured individuals argued that the age requirement was introduced later for them to be able to retire and therefore the age requirement should not be applied to them. They came together by establishing civil society organizations such as associations. Afterwards, the “Individuals Obstructed by The Minimum Age Limit For Their Retirement” group began their search for rights. They managed to keep themselves on the agenda within the scope of their search for rights. This group of insured individuals stated that they were looking for their rights and that they were being treated unfairly. Those who said that there should be a specified age requirement for being able to retire expressed the idea that the financial balance of the social insurance system would be negatively affected. These discussions continued for years. The efforts of the “Individuals Obstructed by The Minimum Age Limit for Their Retirement” group on this issue yielded results in 2023. The age requirement for gaining retirement rights for this insured group was abolished with the regulation of Law No. 7438. With this regulation, the grievance regarding a loss of rights was also resolved. The age requirement for gaining the right to retire is a regulation introduced with the idea of having a sustainable financial structure of the social insurance system. The absence of an age requirement for gaining the right to retire allows retirement at earlier ages. In this case, it puts a burden on the budget of the social security institution. Insured statistics are also used in the analysis of whether there is a healthy financial structure in social insurance systems. The insured statistics used in this field is the ratio also known as active insured / passive insured. If we want to define an active insured simply, it is the person who continues to work and continues to pay premiums to the social insurance system. Passive insured refers to insured people who receive monthly or income from the social insurance system. Knowing how much the active insured / passive insured ratio of our social insurance system has been affected after the regulation of Law No. 7438 is a ratio that needs to be known for the analysis of the structure of the social insurance system. If there is a decrease in the ratio of active insured / passive insured, it is also necessary to seek ways to bring it back to the levels before the legal regulation. This is the purpose of this study. Therefore, the active insured / passive insured ratio before the regulation of Law No. 7438 and the active insured / passive insured ratio after the regulation are included in our study. The active insured / passive insured ratio is addressed with both annual and monthly statistics, and the situation is attempted to be analyzed clearly. When we look at the statistics, it is seen that the active insured / passive insured ratio has decreased. We see that the active insured / passive insured ratio in our social insurance system between 2004 and 2022 is close to the "2" ratio. A certain group of insured, for whom the age requirement for gaining retirement rights was abolished with the regulation of Law No. 7438, started to retire in 2023. As of the end of 2023, we see that the active insured / passive insured ratio in our social

insurance system has decreased to 1.66. Our subject has also been addressed with monthly insured statistics. The purpose of addressing the subject with monthly insured statistics is to see whether the active insured / passive insured ratio continues to decrease. When we consider the active insured / passive insured ratio with monthly insured statistics, we see that the active insured / passive insured ratio continues to decrease in 2024. In April 2024, the active insured / passive insured ratio was 1.63; in May 2024, the active insured / passive insured ratio was 1.65; in June 2024, the active insured / passive insured ratio was 1.63; in July 2024, the active insured / passive insured ratio was 1.60; in August 2024, the active insured / passive insured ratio was 1.59. When we consider the issue with monthly insured statistics, we can say that the active insured / passive ratio continues to decrease. In our study, the active insured / passive insured ratio of our country's social insurance system was compared with the active insured / passive insured ratio of European countries' social insurance systems. The average active insured / passive insured ratio of European countries' social insurance systems is 1.77. For 2023, our country's social insurance system is active insured / passive insured, 1.66. In the comparison made, it was seen that after Law No. 7438, our country's social insurance active insured / passive insured ratio was below the average of the active insured / passive insured ratio of European countries' social insurance systems. In the European countries of Norway, Denmark, Hungary, Luxembourg, Malta and Iceland, the active insured / passive insured ratio of the social insurance system is 2 and above. The social insurance systems of these countries are the best in European countries with this active insured / passive insured ratio. Another phenomenon affecting the active insured / passive insured ratio in the social insurance system is informal employment. It is possible to define informal employment simply as the fact that working people are not in the social insurance system. People are in the workforce but do not pay premiums because they are not registered in the system. Although the high rate of informal employment seems like a bad situation, social insurance has the potential to increase the active/passive insured rate. Again, our country's informal employment rate was compared with European countries. As a result of the comparison, it was seen that our country's informal employment rate is high. The average informal employment rate in European countries is around 3%. Our country's informal employment rate for the same period is around 27%. Our country has been fighting against informal employment for the last twenty years. When we look at the figures, we have reached the level where one in every two employees is informal, to the level where approximately one in four employees is informal. It is seen that the informal employment rate has been reduced with the struggle carried out. This situation is important in terms of being a reference data that shows that the informal employment rate can be reduced with a struggle to be carried out in the coming years. At first glance, the fact that our country's active insured / passive insured ratio is lower than European countries and the informal employment ratio is higher than the average of European countries seems negative. However, the existence of informal employment in our country means that there may be a positive change in the insured statistics of our social security system. Because informal employment is a ratio that shows employees who are not registered in the social insurance system. Including these employees in the social insurance system is a situation that directly increases the number of active insured. For this reason, combating informal employment and reducing this ratio will bring the social insurance system to a healthy structure. In addition, an active insured / passive insured ratio that will be corrected by reducing the informal employment rate is a situation that will permanently solve the problem. It is not a temporary solution either. For this reason, an improvement that will be made by reducing the informal employment rate is valuable. So, what level of Informal employment rate in our country will bring the active insured / passive insured ratio of our social security system closer to the "2" rate. In our study, the assumption that the informal employment rate would be at 10% was first considered. Assuming that the Informal employment rate is at 10%, the active insured / passive insured ratio in our social insurance system can reach the levels before Law No. 7438. If the Informal employment rate in our country was at 10%, the active insured / passive insured ratio at the end of 2023 would be "2".

It could have an active insured / passive insured ratio of 1.96 in April 2024; 1.98 in May 2024; 1.96 in June 2024; 1.92 in July 2024; and 1.92 in August 2024. Secondly, when our country's informal employment rate reaches the average informal employment rate of the European countries compared, the level of the active insured / passive insured ratio in our social insurance system is discussed. In this case, the assumption that our country's informal employment rate is 3% is used. Because the average informal employment rate of the European countries compared is approximately 3%. When our country has an informal employment rate at the average level of informal employment rates in European countries, the improvement in the active insured / passive insured rate in our social insurance system will carry our country above the average active insured / passive insured rate in European countries. In fact, it will pull us to the level of countries with the best active insured / passive insured rate in European countries. For this reason, the fight against informal employment is very important in terms of the active insured / passive insured rate in our country's social insurance system. The steps to be taken in the fight against informal employment are a complex situation. Informal employment cannot be solved only by inspection, but can be solved by steps that will encourage being insured or by increasing social security awareness. It is a situation that can be achieved by implementing all these policies together. Our country has been implementing all of these policies in the last twenty years. With the experience and knowledge it has gained, it will be able to make serious progress by identifying the deficiencies or deficiencies in the fight against informal employment.

Giriş

Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT) konusu, Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin en tartışmalı meselelerinden biri olarak bilinmektedir. 1999 yılında kabul edilen 4447 sayılı Kanun ve devamında 2002 yılında kabul edilen 4759 sayılı Kanun ile yaş ve prim günü kriterlerinde yapılan değişiklikler, uzun yıllar boyunca bu düzenleme öncesinde sigortalı olan bireylerin emeklilik beklentilerini ötelemiş ve bu kişilerin kendilerine haksızlık yapıldığı algısını oluşturmaktadır. Emeklilik hakkını elde etmede yaş şartının olması sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından olumlu, bireysel düzeyde beklentilerin karşılanmamasına yol açması yönüyle olumsuz olmaktadır. Ayrıca bu durumun siyasal, ekonomik, sosyal pek çok sonuca da neden olduğu ileri sürülebilir. Çünkü sosyal sigorta sistemimiz tarihinde emeklilik hakkını kazanmada yaş şartının bazı yıllarda kaldırılması bazı yıllarda geri getirilmesi, EYT’lilerin sayısının fazlalığı meselenin siyasi açıdan da gündemde olması sonucunu doğurmuştur. Yine emeklilik hakkında yaş kriterine ilişkin yapılan düzenlemeyle sigortalıları erken yaşta emekli etme durumuyla doğrudan sosyal güvenlik sistemimiz mali yapısını etkilemiştir. Bu durum neticesinde sosyal güvenlik açıklarının oluşması ve bu açıkların devlet bütçesinden karşılanması sebebiyle ve yine işverenlere işçilik maliyeti ile işçi istihdamını da etkilemesi gibi nedenlerle ekonomik ve sosyal sonuçları olmuştur.

EYT'nin yasal düzenlemeyle gündeme gelmesi ve bu grup sigortalı için emekliliğe müstehak olmada yaş şartının kaldırılması, kayıt dışı istihdam sorununu daha önemli bir noktaya getirmiştir. Çünkü her iki durumun doğrudan sosyal sigortacılık sistemimizin finansal yapısını etkileyen durumlar olduğu söylenebilir. Türkiye’de kayıt dışı çalışma oranının yüksekliği, sosyal güvenlik sisteminin finansal yükünü arttırmakta ve uzun vadede sosyal güvenlik eksenli sosyal devlet anlayışını zedelemektedir. Kapsam dışı kalan büyük bir çalışan kesimi, emeklilik ve diğer sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan hakkı elde edememektedir. Bu durum, sosyal devlet ilkesi açısından değerlendirildiğinde eşitsizliğin derinleşmesine sebep olabilmektedir. Yine kayıt dışı çalışma olgusunun yüksekliği sosyal güvenlik sisteminin finansmanında sorunlar ortaya çıkarmakta, yeterli düzeyde emekli maaşı verememek, yada yüksek emekli maaşı vermek tercih edilse dahi bu durumun kamu bütçesinde bir yük oluşturacaktır. Çünkü sosyal güvenlik sisteminde oluşan açıklar devlet bütçesinden aktarılan tutarlarla kapatılmaktadır. Sosyal güvenlik gelirlerini artırmaya yönelik bir çok politika önerisi olduğu söylenebilir. Ancak bunlar içerisinde en doğru olanının kayıtlı istihdamı artırmak

olduğu ifade edilebilir. Bu da yeni iş sahalarıyla iş arayıp bulamayan insanlara iş üretmekle yapılabilir ya da mevcut çalışan olup sisteme dahil olmayanları ya da eksik dahil olanları yani kayıt dışı istihdam edilenleri azaltarak yapılabilecektir.

Kayıt dışı istihdamı sosyal güvenlik sistemine kaydı olmayanlar ve kaydı olmakla birlikte prime esas kazanç veya sigorta prim gününde eksik bildirim yapılması olarak tanımlamak mümkündür. EYT düzenlemesi sonrasında kayıt dışı istihdamı geniş tanımıyla yani sadece sosyal güvenlik sistemine hiç bildirilmeyenler olarak değil, prime esas kazanç ve prim gün sayısı eksiklikleri yoluyla kapsamlı olarak ele almak ve mücadele de bu konuları da ayrıntılayarak mücadeleye girişmenin de gerekli olduğu söylenebilir. Ancak konumuzu kayıt dışı istihdam denilince akla ilk gelen şekli olan sosyal güvenlik sistemine hiç kaydın olmamasıyla mücadele olarak bakıldığında dahi yol alınacak bir mesafe olduğu anlaşılabilmektedir.

1. Emeklilikte Yaşa Takılanlar Kavramının Doğuşu

Yaşlılık, şahısların çalışma hayatını bırakması sebebiyle gelirlerinin eksildiği, yaş münasebetiyle sağlık durumuyla ilgili olarak harcamalarının çoğaldığı bu nedenlerle de toplumun bütününe ilgilendiren ve sosyal sigortacılık açısından kapsam alanında olması elzem bir durumdur (Başterzi, 2006: 34). Sosyal sigortacılık alanında emeklilik kelimesi yaşlılık ifadesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Herkesin hayat yolculuğunda yaşlılık olağan bir durum, sosyal sigortacılık açısından da son durum emekliliktir. Sosyal sigortacılık alanında yapılmış mevzuat düzenlemeleriyle belirlenen süre kadar çalışıldıktan sonra şahsa iş yaşamından çekilmesiyle düzenli ödemelerin yapıldığı dönem olarak emekliliği tanımlamamız mümkündür (Erol, 2011: 46).

Sosyal güvenlik alanında insanlar emekli edilirken tıbbi yaşının kaç olduğunun tespiti yüksek maliyet gerektirmesi ve tam bir yaşın belirlenmesinin mümkün olmamasından sebeple yaş durumunun tespit edilememesi nedeniyle esas kabul ettikleri yaşa ulaşanları yaşlı olarak tanımlamışlardır (Şakar, 1987: 4). Sosyal güvenlik alanında bu nedenlerle yaş tespiti kronolojiktir.

Sosyal sigortacılık meselesi düşünüldüğünde işin uzmanları veya bireylerin aklına ilk gelen sorunda emekliliği ne zaman hak edeceği sorusu olmaktadır. Bu nedenle emeklilik, sosyal sigortacılık alanının en popüler kavramı ve en çok merak edileni denilebilir. Ülkemizde sosyal sigortacılık alanında farklı kanunlarla farklı dönemlerde vatandaşlarımız sosyal sigorta şemsiyesi altına alınmıştır. 5510 sayılı Kanunla da sosyal güvenlik düzenlemeleri tek bir kanunun altında toplanmıştır.

Sosyal Güvenlik Sistemimizde daha çok bir işverene bağlı olarak ya da iş sözleşmesiyle çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alındığı 4/1-a kapsamında olanlar, kendi adına çalışanların sosyal güvenlik kapsamını düzenleyen 4/1-b kapsamında olanlar ile genel olarak devlet memurlarının sosyal güvenlik haklarını düzenleyen 4/1-c kapsamında sigortalılık mevcuttur. Hali hazırdaki bu sigortalı grupları 5510 sayılı Kanunda düzenlenmiştir. Ancak bu sigortalı gruplarımızın sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması daha önceki yıllarda çıkan farklı tarihli kanunlara dayanmaktadır.

5510 sayılı Kanun'da 4/1-a bendi kapsamında sigortalı olanların sosyal güvenlik düzenleme tarihimize ilk sosyal güvenlik şemsiyesi altına alındığı kanun 5417 sayılı Kanundur (T.C. Resmi Gazete, 8 Haziran 1949, Sayı: 7227). Daha sonra bu sigortalı grubunun sosyal sigorta hakları 6900 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu ile düzenlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 22 Şubat 1957, Sayı: 9534). Ardından 17/07/1964 tarihinde 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunuyla bu kapsamdaki sigortalı olanların sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri düzenlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 22 Temmuz 1964, Sayı: 11766). 5510 sayılı Kanuna değin bir işverene bağlı olarak çalışanların sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri 506 sayılı Kanunla düzenlenmiştir. Yine 5510 sayılı Kanun'da 4/1-a bendi kapsamında sigortalı olanlardan olan

süreksiz tarım işçileri de 5510 sayılı Kanun'a kadar 2925 sayılı Kanun ile hak ve yükümlülükleri sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmıştır (T.C. Resmi Gazete, 20 Ekim 1983, Sayı: 18197).

5510 sayılı Kanunda 4/1-b bendi kapsamında sigortalı sayılanlarında bu kanun öncesindeki sosyal güvenlik hak ve yükümlülük düzenlemesi 1479 sayılı Kanunla yapılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 14 Eylül 1971, Sayı: 13956). Yine 4/1- b bendi kapsamında sigortalı sayılan tarımda kendi adına çalışanların sosyal güvenliğiye 2926 sayılı Kanunda düzenlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 20 Ekim 1983, Sayı: 18197).

5510 sayılı Kanunda 4/1-c bendi kapsamında sigortalı olanlarınsa sosyal güvenlik düzenlemelerimiz tarihinde sosyal güvenlik hak ve yükümlülük düzenlemeleriye 5434 sayılı Kanunla düzenlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 17 Haziran 1949, Sayı: 7235). Farklı sigortalı gruplarının farklı kanunlarda düzenlenen sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri 5510 sayılı Kanunla ortadan kaldırılmıştır.

Sosyal güvenlik alanında yapılan düzenlemelerimizin farklı tarihlerde farklı grupları sosyal güvenlik şemsiyesi altına almış olması, hak ve yükümlülükler konusunda da farklılıklar olmasının en önemli sebeplerinden birisidir. Bu farkın kendini gösterdiği en önemli alanında emeklilik olduğunu söylememiz mümkündür. Çünkü farklı kanunlarla farklı çalışan gruplarının sosyal güvenlik hak ve yükümlülüklerinin düzenlendiği bu kanunlara bakıldığında emeklilik hakkından faydalanmak için gerekli olan sigorta prim gün sayısı, sigortalılık süresi ve yaş konularında farklı düzenlemeler yapıldığı görülmüştür.

Yine tarihi süreç içerisinde bu kanuni düzenlemelerde de değişiklikler yapılmıştır. Yani bir sigortalı grubunun emekli olması için gerekli şartlar yıllar içerisinde değişiklik göstermiştir. Aynı kanun kapsamında sigortalı sayılanlar sigortalılık başlangıç tarihlerine göre emeklilik hakkına kavuşurken farklı şartlara tabi olmuşlardır. Bu düzenlemelerin sonuçlarından birisi, tüm sigortalıların en çok merak ettiği soru olan sosyal güvenlik kapsamında kaç yıl sigortalılıkla kaç yaşında emekli olabileceğim sorusunun cevabını karmaşık hale getirmesi olmuştur. Sosyal güvenlik tarihimizde tüm sigortalıların hak ve yükümlülüklerinin tek kanun çatısı altına alınmasının gerekli ve yapılması gereken bir reform olduğunu söylememiz mümkündür. 5510 sayılı yasayla bu düzenleme yapılmıştır. Sosyal güvenlik sistemimizde sigortalı hak ve yükümlülükleri bu kanunla daha sadeleştirilmiş olmakla birlikte geçmişten gelen farklılıkların devam etmektedir.

Sosyal güvenliğin sunduğu haklardan ilk başta akla geleni diyebileceğimiz yaşlılık aylığı günlük hayatta daha yaygın kullanımıyla emeklilik hakkı; genel olarak sigortalılık süresi, sigorta prim gün sayısı ve yaş şartlarından hepsi veya birkaçının bir arada sağlanmasıyla sigortalıya imkan olarak sunulmuştur. Bu şartlardan yaş şartı, defeaten değiştirilmiştir. Bu değişikliklerin sayısı çok yapılmış sosyal güvenlik sistemimizde farklı gruplara farklı tarihlerde veya aynı tarihlerde yaş şartı değişiklikleri getirmiştir. Bu değişikliklerin kimisi bir önceki duruma göre yaş şartının aşağı yönlü düşürülmesi, kimisi yaş şartının tamamen ortadan kaldırılması kimisi de yaş şartının yeniden getirilmesi şeklinde olmuştur. Sosyal güvenliğin özellikle emeklilik hakkının toplumun büyük bir kısmını ilgilendiriyor olması hem politik hem ekonomik olarak bu konuyu hep önemli kılmıştır. Emeklilik hakkına müstehak olma durumu da bu sebeple bazen emeklilik hakkına erken erişim yönünde bazende geç erişilmesi yönünde çokça değiştirilmiştir.

Farklı tarihlerde farklı kanunlarla kapsama alınmış, hali hazırdaki mevzuatla 4/1-a bendi kapsamında sigortalı olanlar, 4/1-b bendi kapsamında sigortalı olanlar ve 4/1-c bendi kapsamında sigortalılar olarak şu an üç grupta toplayabileceğimiz sigortalılara ilişkin emeklilik hakkına müstehaklık durumuyla ilgili yapılan kanuni düzenlemeler tek tabloda aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Sosyal Güvenlik Alanında Yapılan Emeklilik Düzenlemeleri

Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışanlar (4/1-A) İçin Yapılan Emeklilik Düzenlemesinin Kanun Numarası ve Yılı	Tarımda Süreksiz İşlerde Çalışan Sigortalılar (4/1-A) İçin Yapılan Emeklilik Düzenlemesinin Kanun Numarası ve Yılı	Kendi Adına Çalışan Sigortalılar (4/1-B) İçin Yapılan Emeklilik Düzenlemesinin Kanun Numarası ve Yılı	Tarımda Kendi Adına Çalışan Sigortalılar (4/1-B) İçin Yapılan Emeklilik Düzenlemesinin Kanun Numarası ve Yılı	Kamu Görevlileri (4/1-C) İçin Yapılan Emeklilik Düzenlemesinin Kanun Numarası ve Yılı
5417 SK – 1954	2925 SK - 1984	1479 SK – 1971	2926 SK – 1983	5434 SK – 1949
6391 SK - 1954	3774 SK – 1992	2229 SK – 1979	3774 SK – 1992	6122 SK – 1953
6900 SK – 1957	4447 SK – 1999	3774 SK - 1992	4447 SK – 1999	7242 SK – 1959
506 SK – 1965	4759 SK - 2002	4759 SK - 2002	4759 SK - 2002	1922 SK – 1975
1186 SK – 1969	5510 SK – 2006	5510 SK – 2006	5510 SK – 2006	2898 SK – 1983
1992 SK – 1976	7438 SK - 2023	7438 SK - 2023	7438 SK - 2023	3774 SK – 1992
3246 SK – 1986				4447 SK – 1999
3774 SK – 1992				4759 SK - 2002
4447 SK – 1999				5510 SK – 2006
4759 SK – 2002				7438 SK - 2023
5510 SK – 2006				
7438 SK - 2023				

Kaynak: Resmi Gazetelerin taranmasıyla oluşturulmuştur.

Tablodan da görüleceği üzere farklı kanunlarla sosyal güvenlik altına alınmış farklı çalışma grubunda olan sigortalıların emeklilik hakkında farklı veya aynı tarihlerde emeklilik hakkına müstehak olma durumuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 3774 sayılı Kanunla her sigortalı grubu için emekli olmada aranan şartlardan olan yaş şartı kaldırılmıştır. 3774 sayılı Kanunla 506, 1479, 2925, 2926 ve 5434 sayılı kanunlarda emeklilik için aranan yaş şartı kaldırılmıştır. (T.C. Resmi Gazete, 27 Şubat 1992, Sayı: 21155). İlgili olunan kanunda belirtilen sigorta prim gün sayısı ve/veya sigortalılık süresini tamamlayan sigortalılar bu kanunun getirdiği değişiklik sonrasında yaş şartı olmadan diğer şartları taşıması halinde emekli olabilir hale gelmiştir. Sonrasında 4447 sayılı kanunla tüm sigortalılar için yaş şartı gelmiş, sigortalının işe giriş tarihine göre kademeli olarak yükselen yaş şartları öngörülmüştür (T.C. Resmi Gazete, 08 Eylül 1999, Sayı: 23810). Bu kanuni düzenlemenin ilgili sosyal güvenlik kanunlarının emeklilik haklarına ilişkin kademeli olarak yaş şartı getiren hükümleri Anayasa Mahkemesince, kademelendirmenin adil olmaması nedeniyle iptal edilmiştir. Kanun koyucu tekrardan yaş şartı konusunda ısrarcı olmuş ve 4759 sayılı kanunla yine tüm sigortalılara ilişkin her kanunda kademeli yaş şartını getirmiştir (T.C. Resmi Gazete, 01 Haziran 2002, Sayı: 24772).

İşe giriş tarihlerine göre getirilen yaş şartı sigortalıların tepkisine neden olmuştur. Sigortalılar işe giriş tarihlerindeki emeklilik haklarının korunması gerektiğini dile getirmiş, süreç içerisinde getirilen bu kanuni düzenlemeyle emeklilik haklarına kavuşmada yaş şartı getirilerek yaşa takıldıklarını ifade etmeye başlamıştır. Bu sigortalı grubu için zamanla bu nedenden ötürü “Emeklilikte Yaşa Takılanlar” ifadesi gerek kendileri gerekse başkaları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu sigortalı grubu kendi arasında dayanışma örneği de sergileyerek dernekleşme

vb. yollarla kendilerine sigortalı oldukları tarihteki koşullardan olmayan yaş şartının kalkması yönünde kamuoyu oluşturma yoluna giriştikleri görülmektedir.

2. 7438 sayılı Kanun Düzenlemesi ve Yaş Takılanlar Meselesinin Çözümü

“Emeklilikte Yaş Takılanlar” olarak ifade edilen sigortalılar sorunlarını gündemde her dönem tutabilmeyi başarmalarının bir sonucu olarak bu sigortalı grubu gerek iktidar gerek muhalefet kanadında kendilerine muhatap bulabildikleri söylenebilir. Sorunlarını ülke yönetimi nezdinde aktarabilmelerinin bir sonucu olarak 7438 sayılı Kanun 2023 yılında TBMM’ de kabul edilmiştir. Çıkan bu kanunla 4447 sayılı Kanun ve devamında 4759 sayılı Kanunla emeklilik hakkına ulaşmada yaş şartının getirildiği durumlar değiştirilmiştir.

7438 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanuna Geçici Madde 95 eklenmiş, bu maddeyle 506 sayılı Kanun, 1479 sayılı Kanun, 2925 sayılı Kanun ve 5434 sayılı Kanunlarda kademe hükümlerini içeren maddelerde yer alan yaş şartı hariç diğer şartları taşımaları halinde emeklilik aylığına hak kazanabilecekleri belirtilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 03 Mart 2023, Sayı: 32121). Yaş şartı dışarıda bırakıldığında emekli olabilmek için gerekli olan şartlarsa prim ödeme gün sayısı ve sigortalılık süresi olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişten bu sigortalı gruplarının çalışma şekillerine bağlı olarak yaş hariç farklı emeklilik şartları olan sigortalılık süreleri ve prim ödeme gün sayılarıysa durumunu korumuştur.

7438 sayılı Kanun sonrasında 09 Eylül 1981 ile 08 Eylül 1999 tarihleri arasında sigorta başlangıcı olan bir kadın sigortalı 5510 sayılı Kanunun 4/1-a bendi kapsamında işe giriş tarihine bağlı olarak değişen minimum 5000 gün maksimum 5975 gün prim ödeme gün sayısı aralığında ve 20 yıl sigortalılık süresine sahipse emeklilik hakkına müstehak hale gelmiştir. 09 Eylül 1976 ile 08 Eylül 1999 tarihleri arasında sigorta başlangıcı olan bir erkek sigortalıysa 5510 sayılı Kanunun 4/1-a bendi kapsamında işe giriş tarihine bağlı olarak değişen 5000 ila 5975 gün prim gün sayısı aralığında ve 25 yıl sigortalılık süresine sahipse emeklilik hakkına müstehak hale gelmiştir.

7438 sayılı Kanun sonrasında 5510 sayılı Kanunun 4/1-b bendi kapsamında sigortalı sayılanlarda da 01 Ekim 1999 tarihinden önce sigortalılık başlangıcı olan kadın sigortalılar 7200 gün sigorta prim gün sayısına sahipse, erkek sigortalılarda 9000 gün prim ödeme gün sayısına sahiplerse emekli olabilir duruma gelmişlerdir. 5510 sayılı Kanunun 4/1-c bendi kapsamında sigortalı olanlarda da 7438 sayılı Kanunla birlikte 08 Eylül 1999 tarihinden önce sigortalılık başlangıcı olan kadın sigortalılar 20 yıl, erkek sigortalılarda 25 yıl hizmet süresiyle emekli olabilir hale gelmişlerdir.

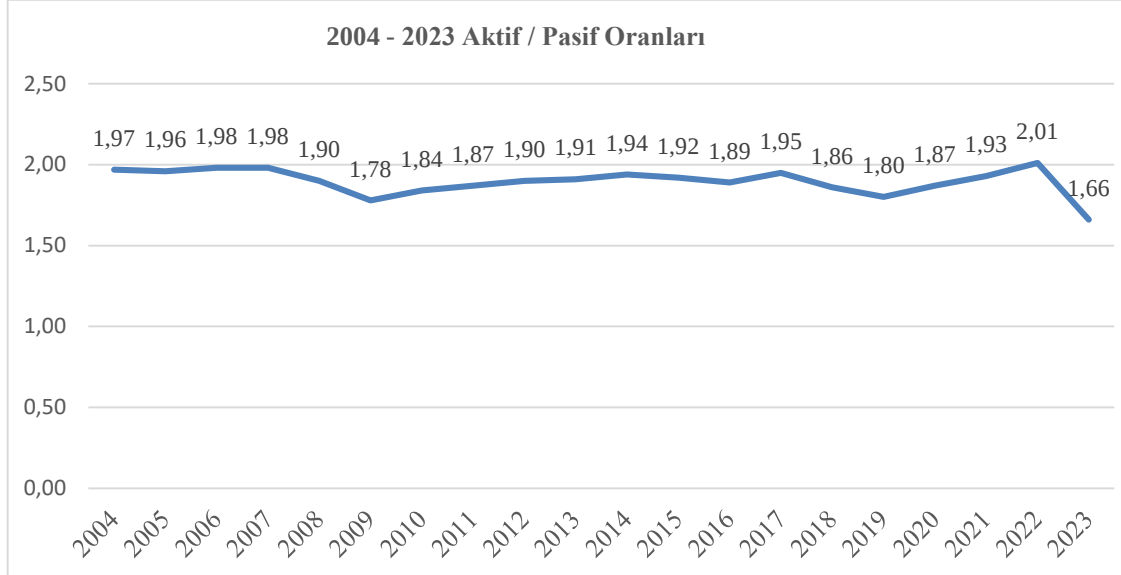
Bütün bu kanuni düzenleme bir grup sigortalıyı mutlu etmekle birlikte sosyal güvenlik sistemimize bir yük getireceği de ifade edilmektedir. Çünkü bu kanuni düzenlemeyle yaş şartı olmayan bu sigortalı grubu diğer şartları sağlıyor olmaları halinde daha erken yaşta emekli olabilir hale gelmişlerdir. Böylelikle sisteme sağlayan kısmındayken sistemden faydalanan konumuna gelmişlerdir. Genç yaşta emekli olmaları nedeniyle de uzun yıllar emekli maaşı alacakları tahmin edilmektedir. Şüphesiz bu durum şu anda ve gelecekte sosyal güvenlik sistemimiz mali yapısı açısından sorun oluşturabileceğini söylemek mümkündür.

3. 7438 Sayılı Kanun Düzenlemesi Sonrasında Aktif/Pasif Sigortalılık Oranında Durum

Aktif / pasif oranı sosyal güvenlik sistemlerinin durumlarını analiz etmede kullanılan bir tür sigortalı istatistiğidir. Aktif sigortalıdan kasıt adına kısa ve/veya uzun vadeli sigorta kollarından ötürü sigorta primi yatıran veya yatırılan sigortalıdır (5510 sk. m. 3). Pasif sigortalıdan kasıtsa kısa veya uzun vadeli sigorta kolundan kaynaklı olarak gelir veya aylık olan sigortalıları ifade etmektedir. Ülkemizde bu oran uzun yıllardır ‘2’ seviyesine yakın ancak altında seyrettiğini söylemek mümkündür. Ancak şu anda gelişmiş ekonomik sınıfta yer alan Avrupa ülkelerinin bir çoğunda da bu oranın ‘2’ nin altında olduğunu söylenebilir.

Emeklilikte yaşa takılanlara dönük olarak yapılan 7438 sayılı Kanun düzenlemesinin sonucu olarak her sigorta türü için daha erken emekli olabilmek mümkün hale gelmiştir. Bu nedenle emekli sayısında artış olmuştur. Bu da pasif sigortalı sayısında artışı, aktif sigortalı sayısındaki azalışı beraberinde getirdiği ve bu nedenle de aktif / pasif oranını düşürdüğü ifade edilebilir. Aşağıdaki tabloda sosyal güvenlik sistemimizin 20 yıllık aktif sigortalı / pasif sigortalı değerleri verilmiştir.

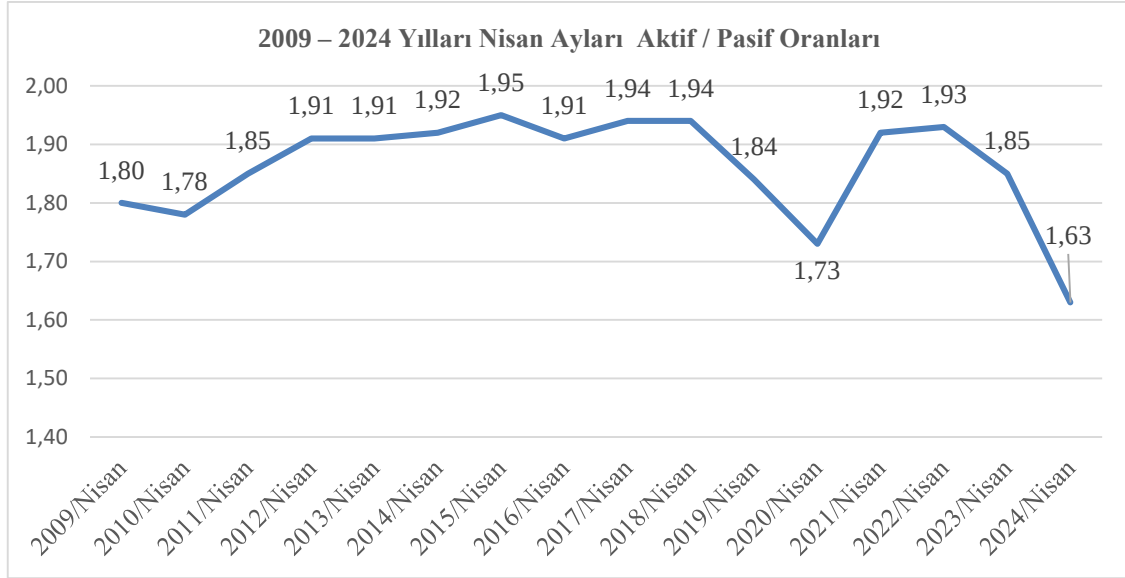
Tablo 2. 2004 – 2023 Yılları Arası Sosyal Güvenlik Sistemimiz Aktif / Pasif Oranları

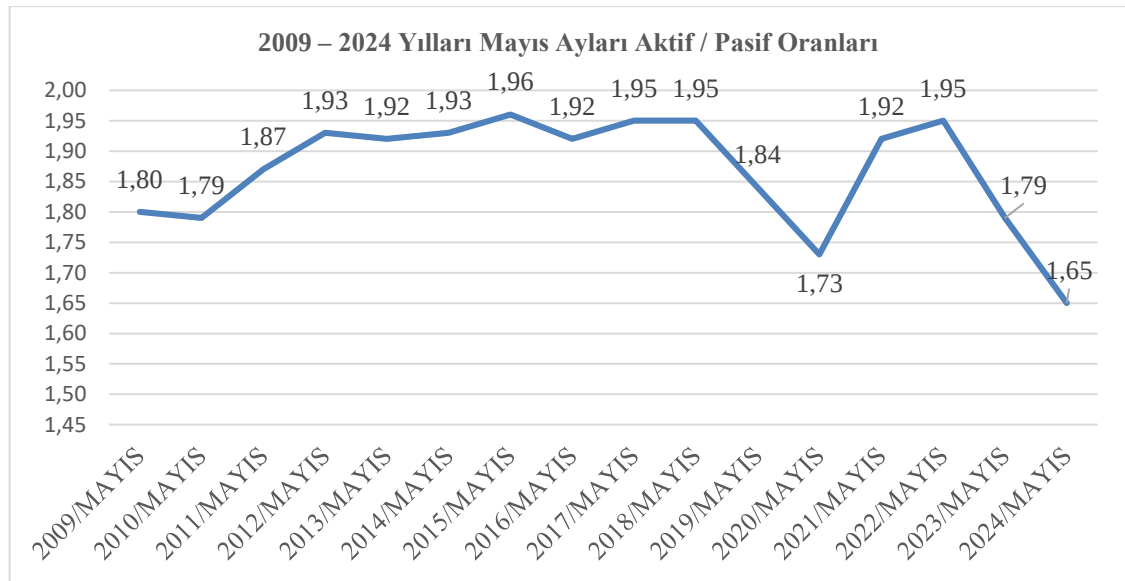
Kaynak: SGK İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablodan da görüldüğü üzere ülkemizde uzun yıllardır sosyal güvenlik sistemimizin aktif / pasif oranı '2' civarındadır. Hatta biraz altında bir ortalamada seyretmektedir. 7438 sayılı Kanunla birlikte emekli sayısındaki artışın aktif / pasif oranını etkilediği ilk yıl 2023 yılıdır. Tablodan da görüleceği üzere bu kanun sonrasında beklenen aktif / pasif oranı düşüş beklenmiştir. Yaklaşık son 20 yılın en düşük aktif / pasif oranı gerçekleşmiştir. 7438 sayılı Kanun sonrasında emekli aylığına müstehaklık durumu 2023/Nisan ayı itibariyledir. Yani yaş şartının kaldırıldığı durum sonrası emekli olabilecekler 2023/Nisan ayı itibariyle emekli olmaya başlamışlardır. O nedenle 2023 yılı Nisan ayı öncesinden gelen emeklilik durumu eski emeklilik şartlarıdır ve 2023 yılı aktif / pasif oranında yılın ilk üç ayının devamındaki aylar kadar negatif yönlü bir etkisinin olmadığını da göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

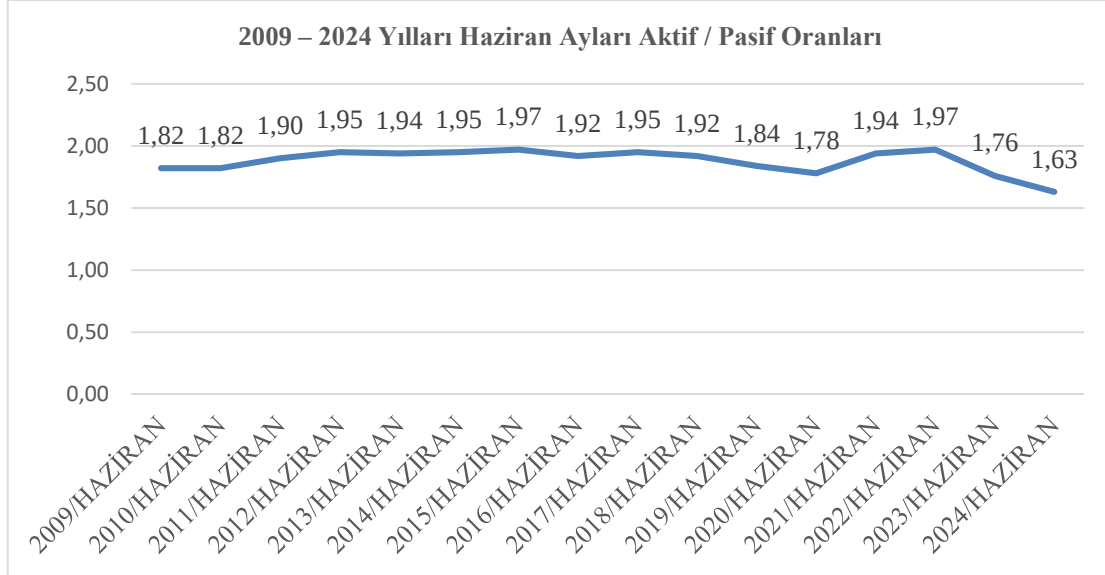
Yine meseleyi analiz edebilmek adına ay bazında sosyal güvenlik sigortalı istatistiğine bakmak mümkündür. Anlamlı veri oluşturabilmek adına aylık analizlerde her yıl aynı ayda ki aktif / pasif oranları verileri kullanılmıştır. Aşağıdaki tablolar aktif / pasif oranının her yıl ilgili ayda kaç olduğuyula oluşturulmuştur. Tablolarımızın ilkinde Nisan ayını baz almamızın sebebi ilk 7438 sayılı Kanun değişikliği sonrası yaş şartı olmadan bağlanan maaşların nisan ayı olması sebebiyledir. Takip eden aylarda da ağustos ayında durulma sebebi çalışma yapılırken en güncel aylık istatistiğin 2024 ağustos ayına ait olması nedeniyledir.

Tablo 3. 2009 – 2024 Yılları Nisan Ayları Arası Sosyal Güvenlik Sistemimiz Aktif / Pasif Oranları

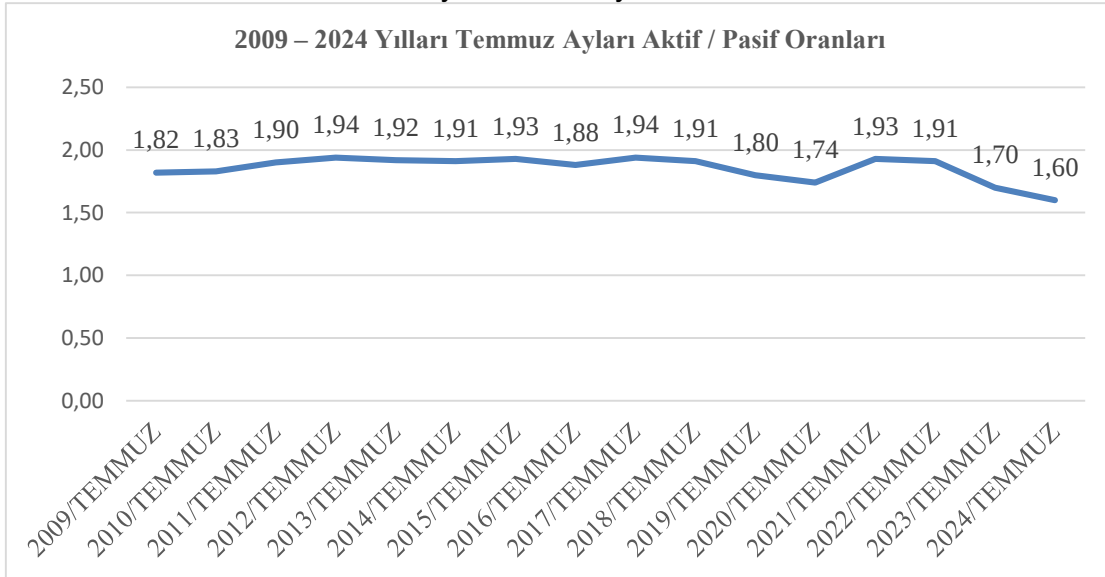
Kaynak: SGK Aylık Sigortalı İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 4. 2009 – 2024 Yılları Mayıs Ayları Arası Sosyal Güvenlik Sistemimiz Aktif / Pasif Oranları

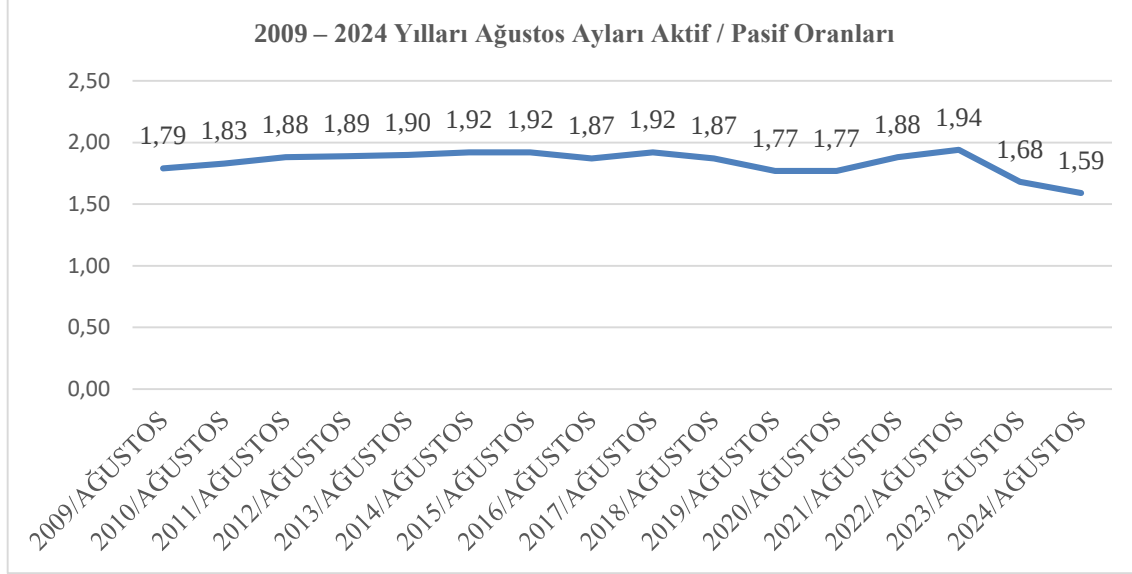
Kaynak: SGK Aylık Sigortalı İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 5. 2009 – 2024 Yılları Haziran Ayları Arası Sosyal Güvenlik Sistemimiz Aktif / Pasif Oranları

Kaynak: SGK Aylık Sigortalı İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 6. 2009 – 2024 Yılları Temmuz Ayları Arası Sosyal Güvenlik Sistemimiz Aktif / Pasif Oranları

Kaynak: SGK Aylık Sigortalı İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 7. 2009 – 2024 Yılları Ağustos Ayları Arası Sosyal Güvenlik Sistemimiz Aktif / Pasif Oranları

Kaynak: SGK Aylık Sigortalı İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Ay bazlı bakıldığında da emeklilikte yaş düzenlemesi sonrası aktif / pasif oranlarındaki düşüşün dikkat çekici olmuştur. 2024 yılında da bu düşen trendin devam ettiği söylenebilir. Çünkü 2024 yılı aylarında aktif / pasif oranının 2023 yılı sonu itibariyle oluşmuş aktif / pasif oranından daha az olmuştur. Ayrıca bakılan her ay için son onbeş yılın en düşük aktif / pasif oranının 2024 yılı ilgili ayında olduğu ifade edilebilir.

7438 sayılı Kanun sonrasında sigortalı istatistiklerinde en dikkat çeken değişimlerden birisinin de emekli olduktan sonra çalışanların sayısındaki değişim olmuştur. Emekli olduktan sonra çalışma hayatından çekilmeyen kişiler için sosyal güvenlik destek primi ödenmektedir. Kendi nam ve hesabına iş görme durumunda herhangi bir prim ödenmemekle birlikte bir işverene bağlı çalışmada sosyal güvenlik destek primi ödenmektedir. EYT'lilerin bir çoğunun piyasanın aradığı kalifiye çalışanlardan olması, çalışma yaşamı için halen genç olmaları nedeniyle bu kişilerin bir çoğunun istihdam piyasasından çekilmediğini sigortalı istatistiklerinden anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda yıllar ve 2024 yılı aylık istatistikleriyle sosyal güvenlik destek primine tabi çalışanların kısa haliyle SGDP'li çalışanların sayısı bulunmaktadır.

Tablo 8. 2018 – 2023 yılları arası ve 2024 Ağustos Ayında SGDP'li çalışan sayısı

YILLAR	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024/Ağustos
SGDP'li Sayısı	687.525	713.935	746.766	856.827	945.652	1.864.988	2.042.234

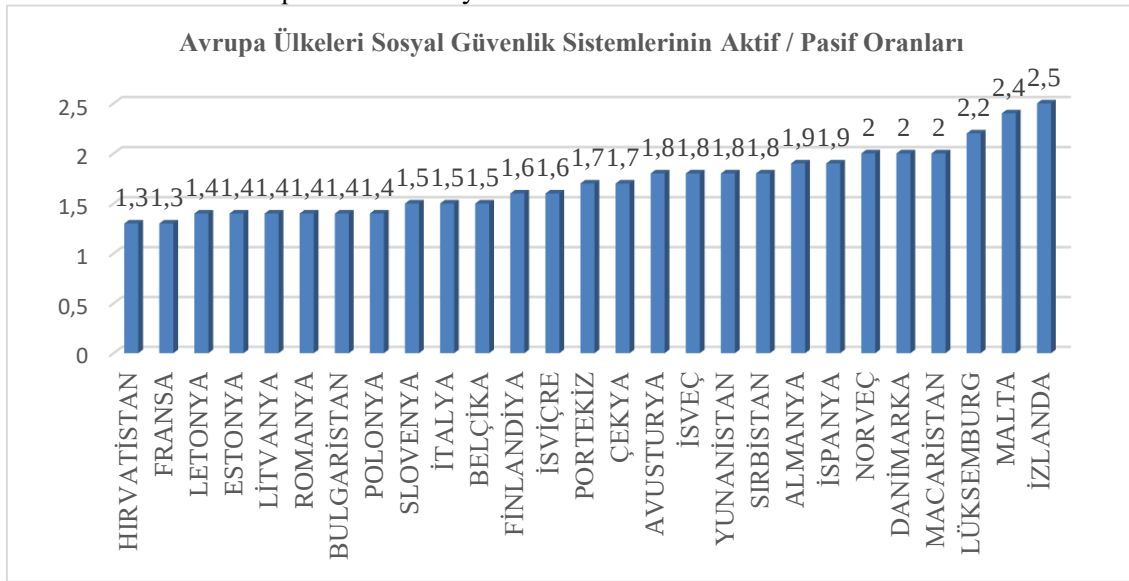
Kaynak: SGK Aylık Sigortalı İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

EYT düzenlemesi sonrasında SGDP'li çalışan sayısının çok artmıştır. Tabloya bakarak 2024 yılı ağustos ayı itibariyle 2 milyonun üzerinde bir SGDP'li çalışan sayısına ulaşılmıştır. SGDP'li çalışan sayısının artmasının sosyal güvenlik sistemimiz finansman sisteminin analizi açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu sigortalı grubu aktif / pasif oranında aktif sigortalı kısmında yer almaktadır. Ancak sisteme bu kişiler için yapılan ödemelerin normal bir sigortalı kadar olmadığı ifade edilebilir. Esasen 2025 yılı için asgari ücretli bir çalışandan SGK'ya ödenen prim tutarı ile sosyal güvenlik destek primi arasında çok fark kalmamıştır. Sosyal güvenlik destek primi süreç içerisinde özellikle normal bir çalışan için ödenen prim tutarına yaklaşmıştır. Ancak uygulamada bu kişilerin emekli de olmuş olması nedeniyle tam süreli bir işyerinde çalışsa dahi eksik gün nedeniyle Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirimlerinin gerçeği yansıtmama ihtimalinin olmasıdır. Yani ay içerisinde tam çalışmakla birlikte ilgili ayda

daha az çalışma gün bildirilmesi söz konusu olabilir. Çünkü kişilerin sosyal güvenlik sisteminden en büyük beklentileri olan emeklilik hakkı beklentisi karşılanmış durumdadır. Bu nedenle gün sayılarının az bildirilmesi bu kişiler için herhangi bir sorun teşkil etmeyeceğini, bu nedenle eksik gün nedeniyle kayıt dışı çalışmaya razı olabileceği söylenebilir. Bu sebeple normal süreçte bir milyona yaklaşmış SGP'li çalışan sayısının iki milyona çıkmış olması yeni bir kayıt dışı istihdam riski oluşturmuştur.

Avrupa ülkelerinin sosyal güvenlik sistemlerinin aktif / pasif rasyosunda ne durumda olduğuna da mukayese edebilmek açısından değinmekte fayda olacaktır. Aşağıdaki tablo da Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmının sosyal güvenlik sistemlerinin aktif / pasif oranlarına yer verilmiştir. Çalışmamızda aktif / pasif oranlarını kayıt dışı istihdam oranlarıyla ele alacağımızdan ötürü Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerinde kayıt dışı istihdam verilerine ulaşılabilenler olarak sınırlandırmış bulunmaktayız. Bu haliyle de bir çok Avrupa ülkesinin verileri çalışmamızda yer almaktadır.

Tablo 9. Avrupa Ülkeleri Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Aktif / Pasif Oranları

Kaynak: DİSK-AR'ın Avrupa'da ve Türkiye'de Emeklilerin Durumu Raporu 2024, s.12 de yer alan verilerle ILOSTAT'da kayıt dışı istihdam verileri bulunan Avrupa ülkeleri seçilerek oluşturulmuştur.

Tabloda verileri yer alan Avrupa ülkelerinin aktif / pasif oranlarının ortalaması 1,77'dir. 13 ülkenin aktif / pasif değeri 1,7'nin altında, 14 ülkenin aktif / pasif oranı 1,7 ve üzeridir. 2021 yılı verileriyle oluşturulan tablodaki verilerle ülkemiz sosyal güvenlik sisteminin 2021 yılı aktif / pasif oranının 1,93 olduğu da göz önüne alınarak mukayese yaparsak ülkemizin 7438 sayılı Kanun düzenlemesi öncesinde 2021 yılı için Avrupa ülkelerinin sosyal güvenlik sistemleri içerisinde aktif / pasif oranı açısından verileri olan bu ülkelerin yarısından fazlasından daha iyi durumdadır.

Avrupa'da ki bu ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinde bu rasyo açısından herhangi bir değişiklik olmadığı varsayımı altında, yine bu verilerle 7438 sayılı Kanun sonrasındaki 2023 yılı aktif / pasif oranını mukayese edersek 1,66'lık aktif / pasif oranıyla ortalama aktif / pasif oranından aşağı düşmüştür. Ülkemizin daha güncel 2024 yılına ilişkin ay bazlı aktif / pasif oranına bakarsak verilerimizin net olarak bu ülkelerin ortalama aktif / pasif oranının altında ve verileri paylaşılan bu ülkelerin yarısından fazlasının bizden daha iyi olduğu söylenebilir.

Ancak aktif / pasif oranını doğrudan etkileyecek olan verilerle bu durumun değişmesi mümkün müdür? Aktif / pasif oranının yükselbilmesi için sisteme kayıtlı sigortalı sayısının artması ya da sistemden aylık ya da gelir alanların azalması gerekmektedir. Pasif oranındaki hızlı bir olası düşüşün ancak olağan dışı şeylerle olabileceğini göz önüne alırsak, aktif sigortalı sayısını artırmada potansiyellere bakmamızın çok daha net bir yol haritası çizdirebilecektir. Aktif

sigortalı sayısında ki artışı doğrudan ve çok uzun sürmeyen bir süreç içerisinde ülkeye gelen bir nüfus göçü varsa veya kayıt dışı çalışma olgusu yüksekse sosyal güvenlik sisteminin aktif / pasif oranını daha makul seviyelere çekmek mümkün olabilecektir. Bu nedenle kayıt dışı istihdam olgusu ve bununla yapılması gereken mücadele daha önemli bir hale gelmiştir.

4. Kayıt Dışı İstihdam, Ülkemizde ve Avrupa’da Kayıt Dışı İstihdam Rakamları ve Ülkemizde Kayıt Dışı İstihdam Rakamlarının Düşürülmesi Sonucu Oluşabilecek Olası Aktif/Pasif Oranı

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatınca kayıt dışı istihdam, çalışma arzıyla ilgili kanuni zorunluluklardan üretim sürecinde kaçınma olarak ifade edilmektedir. (Yurdakul, 2014: 177). Kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik alanındaki hukuki düzenlemelere göre, sigortalı olmayı gerektiren durumda çalışan olunmasına rağmen Sosyal Güvenlik Kurumu’na sigortalılık bildirimini hiç yapılmadığı yada sigortalı olunması gereken gün sayısı ve/veya sigorta primine esas kazancın eksik bildirildiği durumlar olarak tanımlanabilir (Varışlı, 2021: 4, Yanıcı Erdal 2019: 228).

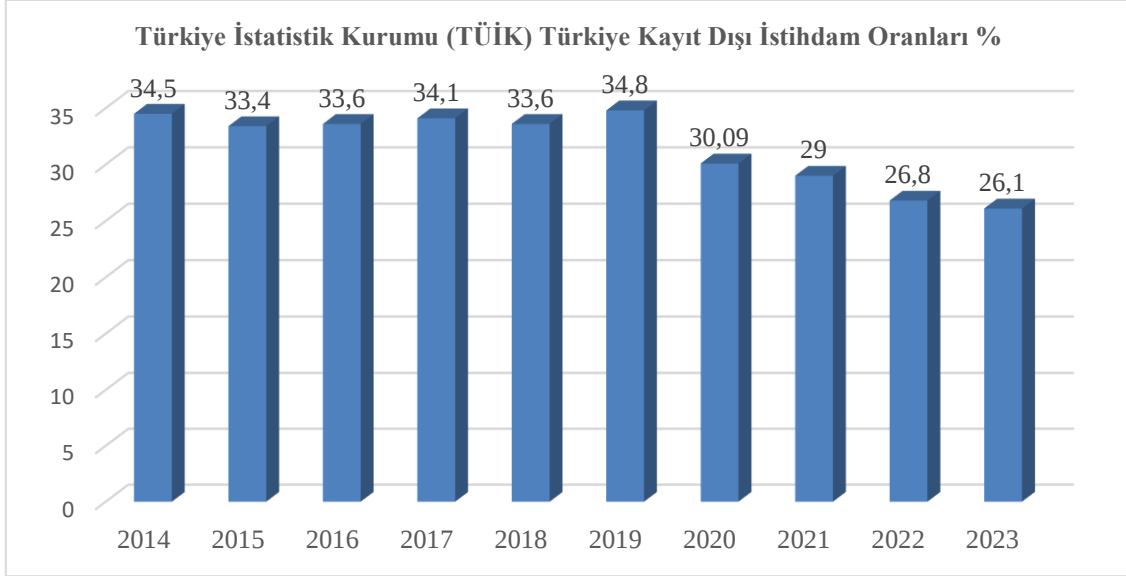
Ülkemizde kayıt dışı istihdam türleri iki grup olarak ele alınmaktadır. Bunlardan ilki çalışma yaşamında olmakla birlikte Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirimini hiç olmayanlar, ikincisiye bildirimini tam olmayanlardır. Bildirimi Sosyal Güvenlik Kurumu’na tam olmayanlar da iki grup halindedir. Bunlar ya sigorta primine esas kazancı eksik bildirilenler ya da gün sayısı eksik bildirilenlerdir. Çalışma ve devamında doğan yükümlülük olan bildirim işletme sahibinin sorumluluğunda olmakla birlikte kayıt dışı çalışmaya emeğini arz edenler de ortak olabilmektedir (Serdengeçti, 2003: 113).

Sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olarak çalışmayanlara sosyo-kültürel olarak bakıldığında, bu emek grubunun genel olarak yoksullardan oluştuğu görülmektedir. Gündelik ücretle çalışanlar, kendi işini yapanlar ve aile kavramı olgusu içerisinde ücretsiz çalışanlar gibi yoksul bu grup, kayıtlı olmayan istihdamın en çok görüldüğü grupları da oluşturmaktadır (İpek, 2014: 177).

İstihdam piyasasında kayıt dışılık olgusunu doğuran nedenlerin mali ve ekonomik gerekçeler ile toplumsal gerekçeler olduğu söylenebilir. İş bulamama, gelir dağılımında adaletsizlik, fiyatlar seviyesindeki sürekli yükselişler, kurumsal olmayan işletme yapıları ve rekabet kayıt dışı çalışma olgusunu doğuran mali ve ekonomik gerekçeler olarak belirtilebilir. Nüfustaki artış, göç, eğitim düzeyi ve iş yaşamında ortaya çıkan değişimler de kayıt dışı istihdamı ortaya çıkaran toplumsal olgular olarak sayılabilir (Erdoğan, 2024: 8-10).

Kayıt dışı istihdam verisi sosyal güvenlik sistemlerinin aktif / pasif oranına doğrudan etki ediyor olması nedeniyle büyük önem arz etmektedir. Sistemin esasen sigortalı olanlardan alınan primlere dayanıyor olması nedeniyle finansal yapısını doğrudan etkilediği, sistemin finansal yapısının gücüne bağlı olarak sosyal sigorta kollarından sağlanan faydaların miktarının da değişebiliyor olması nedeniyle sigortalılara sağlanan emeklilik dahil tüm ödemelerin dolaylı olarak etkilendiği ifade edilebilir.

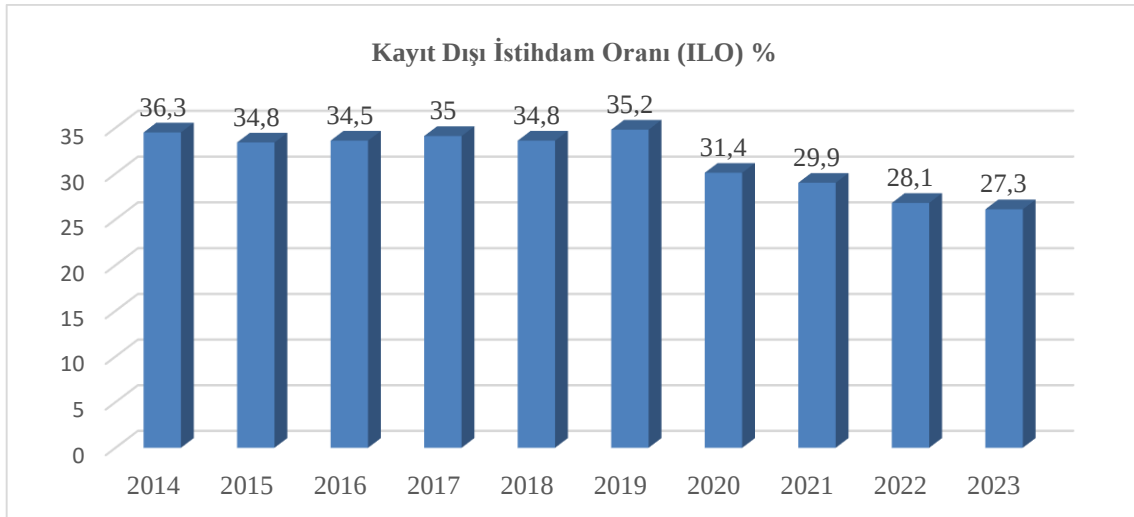
Ülkemiz istihdam piyasasının bilinen sorunlarından bir tanesi de kayıt dışı istihdamın yüksek olmasıdır. Yıllardır esasen bu konuyla mücadele edildiği de bilinmektedir. Ülkemizde kayıt dışı istihdam rakamlarına bu noktada bakmakta fayda bulunmaktadır. Çünkü bu konuda katedilmiş mesafenin ne olduğunu görmek gelecekte de yol kat edilebileceği inancını güçlendirebilecektir. Aşağıdaki tabloda Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından paylaşılan, ülkemizin yaklaşık son 10 yılına dair kayıt dışı istihdam oranı verilerine yer verilecektir.

Tablo 10. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Türkiye'ye ilişkin Kayıt Dışı İstihdam Verileri

Kaynak: TÜİK Kayıt Dışı İstihdam Oranı Verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tabloya bakıldığında son 10 yıllık süreçte ülkemizde kayıt dışı istihdam oranında belli bir yol kat edildiğini görmek mümkündür. Bu orandaki tarihsel süreç içerisindeki değişim, on yıl önce yüzde 34,5 civarındayken yani her üç çalışan kişiden birisinin sigortalı olmadığı durumdan yüzde 26'lara yani yaklaşık her dört çalışandan birisinin sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmadığı duruma geldiğini göstermektedir.

Aynı konuya ilişkin Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından paylaşılan verilere de bakmakta fayda bulunmaktadır. Kayıt dışı istihdam oranına ilişkin ILO verilerinin de TÜİK verileriyle paralellik arz ettiğini ancak yüzde olarak ufak farklar içermektedir. Aşağıdaki tabloda yaklaşık son 10 yılın ILO kayıt dışı istihdam verileri verilmiştir.

Tablo 11. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye'ye İlişkin Kayıt Dışı İstihdam Verileri

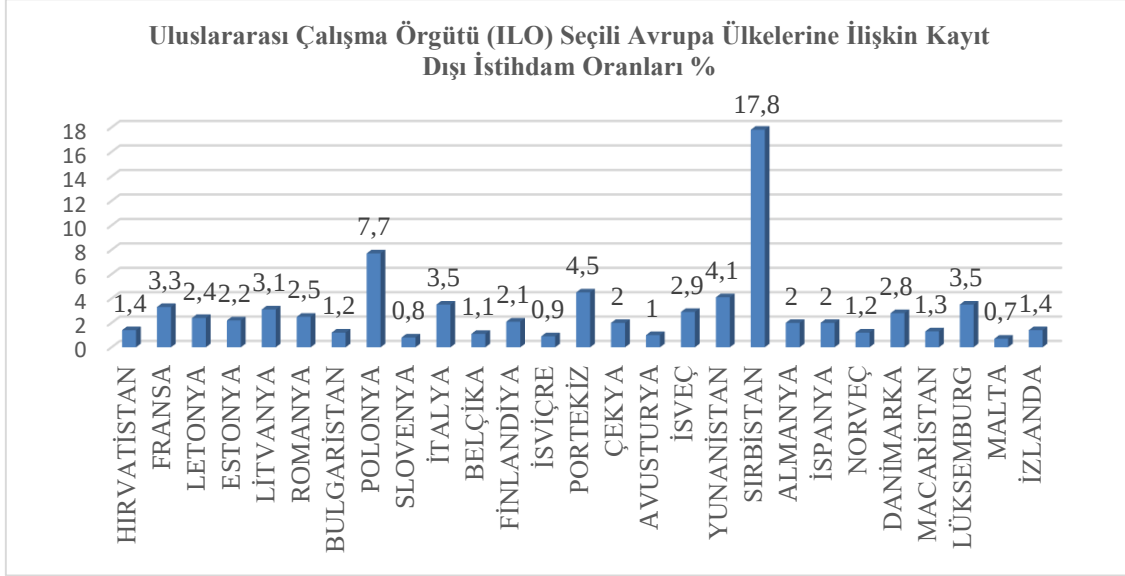
Kaynak: ILO Kayıt Dışı İstihdam Oranı Verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

ILO verileriyle oluşturulmuş son 10 yıllık kayıt dışı istihdam verilerine de bakıldığında iyileşen bir kayıt dışı istihdam oranı görülmektedir. 2014 yılında yaklaşık her üç çalışandan birisinin sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmadığı durumdan 2023 yılına gelindiğinde yaklaşık dört çalışandan birisinin sosyal güvenlik şemsiyesi altında olmadığını görüyoruz. Ülkemizde kayıt dışı oranlarına ilişkin bu verilerin sosyal güvenlik kuruluşuna hiç kaydı olmayanlardan oluştuğunu da belirtmekte fayda vardır. Yani sigortalı olup prim günü veya prime esas kazancın

noksan bildirilmesi şeklinde karşımıza çıkan kayıt dışılık kavramının bu oranlar içerisinde olmadığını da belirtmekte fayda vardır.

Karşılaştırmamızı ve ona bağlı olarak analizimizi devam ettirmek adına önceki bölümde sosyal güvenlik aktif / pasif oranı verilmiş Avrupa ülkelerinde kayıt dışı istihdam oranlarının ne olduğuna bakmanında faydalı olduğu söylenebilir. Aşağıdaki tabloda ilgili Avrupa ülkelerinde kayıt dışı istihdam rakamlarının ne olduğu verilmiştir.

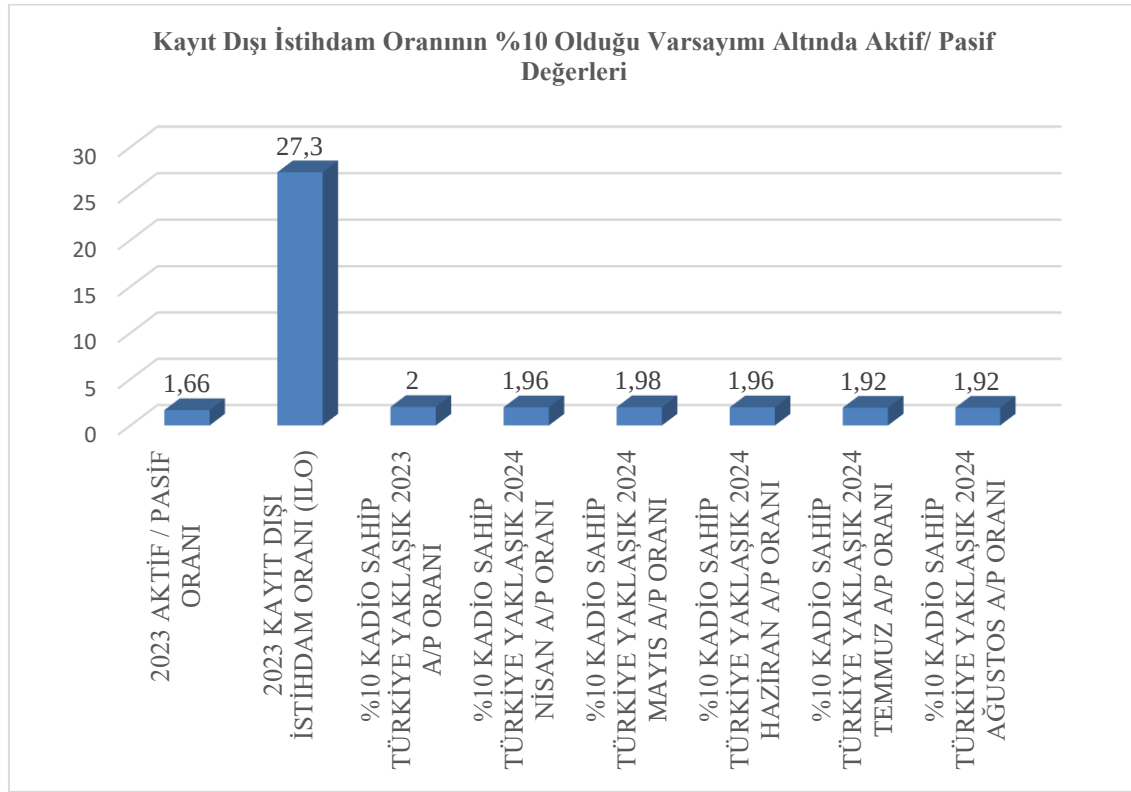
Tablo 12. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Seçili Avrupa Ülkelerine İlişkin Kayıt Dışı İstihdam Verileri

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Kayıtdışı İstihdam Verilerinden hazırlanmıştır. (İsviçre 2022, Almanya 2021, Danimarka 2019, Macaristan 2020 verilerinin en güncel olarak bildirilmiş olması nedeniyle bu yıllardaki verileri kullanılmıştır.)

Bir önceki bölümde aktif / pasif oranlarıyla ülkemizi mukayese ettiğimiz Avrupa ülkelerinde kayıt dışı istihdam oranlarının ülkemiz kayıt dışı istihdam oranından düşüktür. Bu haliyle bu ülkelerdeki kayıt dışı istihdam oranının aritmetik ortalamasının 2,94 olduğu anlaşılmaktadır. En düşük kayıt dışı istihdam oranı Malta, Slovenya ve İsveç'te olup bu üç ülkede kayıt dışı istihdam oranının 1'in altında olduğu görülmektedir. En yüksek kayıt dışı istihdam oranları Sırbistan ve Polonya'da olup bu iki ülke hariç hepsinde yüzde 5'in altında kayıt dışı istihdam oranı söz konusudur.

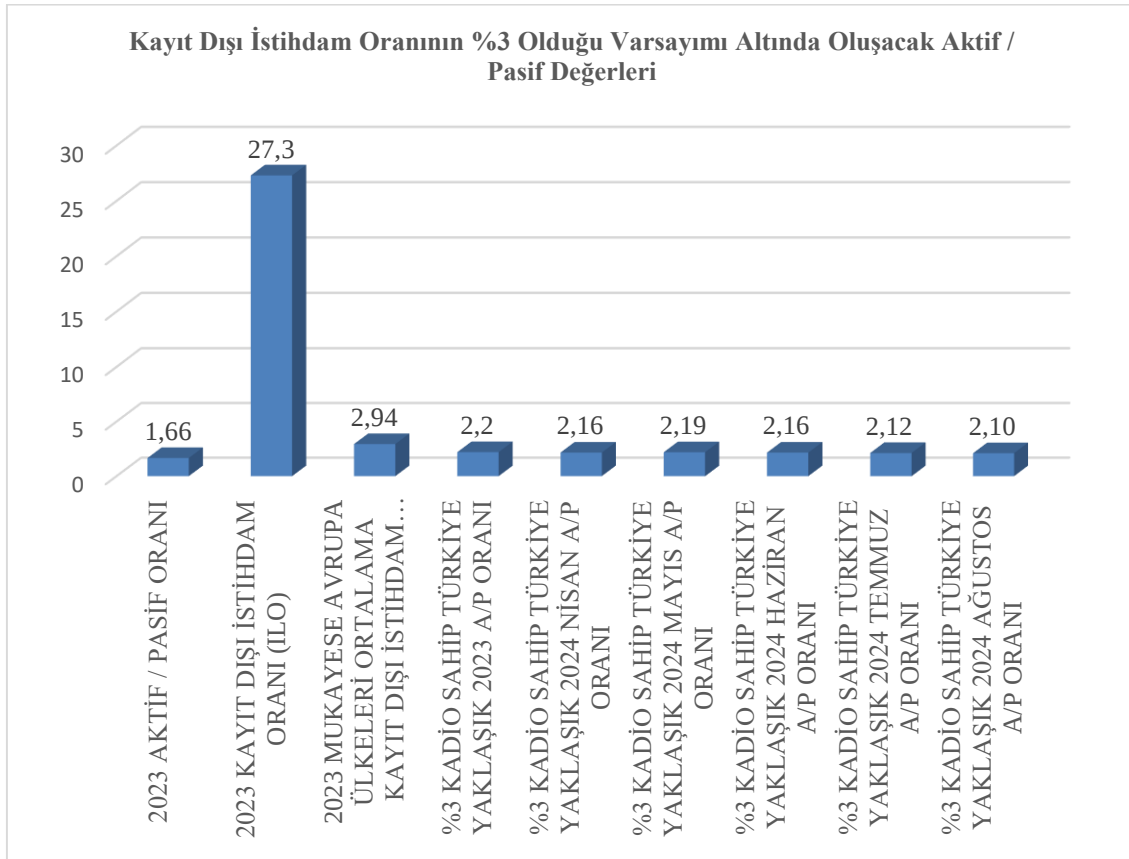
Ülkemizde kayıt dışı istihdam rakamlarının mukayese edilen Avrupa ülkelerinin en iyilerinin durumuna gelmesi şüphesiz kısa vade de çok mümkün değildir. Çünkü çok düşük kayıt dışı istihdam seviyeleri sadece cezai durumla ya da sadece bilinçle ulaşılması seviyeler olmayıp ekonomik iyileşmelerle birlikte ceza ve bilinç seviyesinin hep birlikte geliştirilebildiği durumlarda mümkün olabileceği ifade edilebilir. Uzun vadeli hedef olarak çok düşük ya da sıfır kayıt dışı istihdam seviyelerinin hedeflenebileceği söylenebilir. Ancak ülkemiz ilk hedef olarak yüzde 10 kayıt dışı istihdamı hedeflediğinde ve bunu gerçekleştirdiği varsayımı altında 7438 sayılı Kanun öncesi aktif / pasif oranlarını yakalayabileceği söylenebilir. 2023 yılında yüzde 10 kayıt dışı istihdam seviyesinde olan bir Türkiye'nin 2023 ve devamındaki aylık aktif / pasif oranı yaklaşık aşağıdaki tablodaki şekilde olabilecektir.

Tablo 13. Kayıt Dışı İstihdam Oranının %10 Olduğu Varsayımı Altında Ülkemizde Oluşacak Aktif / Pasif Değerleri

Kaynak: SGK A/P verileriyle ILO Kayıt Dışı İstihdam Verileri Işığında %10 Kayıt Dışı Oranı Varsayımıyla Hesaplanarak Oluşturulmuştur.

Tabloda öncelikle 2023 yılı ülkemiz aktif / pasif oranıyla 2023 yılı Uluslararası Çalışma Örgütü kayıt dışı istihdam verilerimiz verilmiştir. Takip eden sütunlarda ülkemizde yüzde 10 kayıt dışı istihdam oranı varsayımı altında 2023 yılında, 2024 nisan, mayıs, haziran, temmuz ve ağustos aylarında aktif / pasif oranlarının ne olabileceği verilmiştir. Yüzde 10 gibi bir kayıt dışı oranına sahip olursak emeklilikte yaş düzenlemesi olan 7438 sayılı Kanunun sosyal güvenlik sistemimiz aktif / pasif aşınmasının düzeltebileceğini ve 2 seviyesi civarlarında olabilecektir. Bu değerle de mukayesemize konu Avrupa ülkeleri sosyal güvenlik sistemlerinin aktif / pasif oranı ortalamasının üzerine çıkabilecektir.

Yine ülkemizi gerek aktif pasif oranlarıyla gerekse kayıt dışı istihdam oranlarıyla mukayese ettiğimiz Avrupa ülkelerinin ortalama kayıt dışı istihdam rakamlarında olsaydı ülkemizin sosyal güvenlik sistemi aktif / pasif oranı ne olacaktı? Mukayesemize konu ülkelerin ortalaması olan 2,94'e en yakın 3 seviyelerinde kayıt dışı istihdam rakamlarına sahip olsaydı ülkemiz, sosyal güvenlik sistemimizin aktif / pasif rasyosu 7438 sayılı Kanun sonrasında dahi '2' seviyelerinde olacağı söylenebilirdi. Aşağıdaki tabloda mukayese edilen Avrupa ülkeleri ortalaması kayıt dışı istihdam rakamlarına sahip bir Türkiye olsaydı 7438 sayılı Kanun sonrası 2023 yıl sonunda oluşacak aktif / pasif oranının nasıl olacağı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 14. Kayıt Dışı İstihdam Oranının % 3 Olduğu Varsayımı Altında Ülkemizde Oluşacak A / P Değerleri

Kaynak: SGK A/P verileriyle ILO Kayıt Dışı İstihdam Verileri Işığında %3 Kayıt Dışı Oranı Varsayımıyla Hesaplanarak Oluşturulmuştur

Tabloda yine öncelikle ülkemiz 2023 aktif / pasif oranıyla 2023 yılı Uluslararası Çalışma Örgütü kayıt dışı istihdam verilerimiz ve mukayeseye konu Avrupa ülkelerinin ortalama kayıt dışı istihdam oranı verilmiştir. Takip eden sütunlarda ülkemizde yüzde 3 kayıt dışı istihdam oranı varsayımı altında 2023 yılında, 2024 nisan, mayıs, haziran, temmuz ve ağustos aylarında aktif / pasif oranlarının ne olacağı verilmiştir. Yüzde 3 oranı mukayeseye konu Avrupa ülkelerinin ortalama kayıt dışı oranına en yakın düz sayı olmasıyla tercih edilmiştir. Yüzde 3 gibi bir kayıt dışı oranına sahip olursak aktif/ pasif oranı olarak en kötü istatistiğe sahip ayda dahi aktif / pasif oranımız 2 üzerinde olmaktadır. Yine çıkan bu değerlerle mukayesemize konu ülkelerin en iyi aktif / pasif oranlarına sahip ülkelerden birisi olabileceğimizi söylemek mümkündür. Bütün bu izah edilen tespitlerle kayıt dışı istihdamla yapılacak mücadelenin ülkemiz sosyal güvenlik sisteminin Avrupa ülkeleri seviyesine taşıyabilecektir.

Kayıt dışı istihdamla mücadeleyi iki alt başlık altında ifade edilebilir ki bunlar önleyici mücadele yöntemleri ve engelleyici mücadele yöntemleridir. Önleyici yöntemlerin neler olduğuna bakıldığında bunları; kayıt dışına yönelik yasal düzenlemeler, teşvikler, rehberlik, projeler vb. olabilecektir. Engelleyici mücadele yöntemi ise denetimdir (Arvas, 2024: 86-92). Kayıt dışı istihdamla mücadele yöntemlerine de bakılınca anlaşılacağı üzere kompleks bir sorundur. Bu sorunun çözümü için gerekli olan şeyler, kayıt dışı çalışma konusunda caydırıcı, kayıtlı çalışma konusunda teşvik edici olan kanuni düzenlemelerin varlığı, bilinç artıran rehberlik faaliyetleri, farkındalık yaratan projeler ile yaptırımı olan denetimlerdir. Ülkemizde bu politikaların bir kısmı mevcuttur. Bu sebeple daha etkin mücadele için bu politika yöntemlerinde aksayan yönlerin ya da eksik olan kanuni düzenlemelerin ele alınıp hep birlikte etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Yine uygulamaların aksayan yönleriyle uygulamaların sıklığı ayrıntılı şekilde ele alınmasının gerekli olduğu da ifade edilebilir.

Tüm bu bilgiler ışığında ülkemizdeki kayıt dışı istihdam sorunu bir bütün olarak mücadele gerektiren bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Bu olguyla etkili bir mücadele de engelleyici politikaların ilke edinilmesiyle devlet aygıtına güven meselesinin artırılması, bilinç olarak sosyal güvenlik alanında artış sağlayacak adımlar, istihdam piyasasında kayıtlı olmanın teşviki ile kayıt dışı durumunda uygulanacak cezai yaptırımların caydırıcı olması politika başlıkları olarak sayılabilir ve bu politikaların senkronize bir şekilde hep beraber tatbikinin gerekliliği ifade edilebilir (Williams, 2022, 29).

Ülkemiz 2025-2028 yılı Ulusal İstihdam Stratejisine bakıldığında kayıt dışı istihdamla mücadelenin yer aldığı görülmektedir. Ulusal İstihdam Stratejisi 2025-2028 yılı belgesinde kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında öğretilen politikaların bir kısmının yer almaktadır. Bilinçlendirme faaliyetleri, denetim etkinliğinin ve denetim artırılması, eksik ücret bildirimlerine yönelik risk analizleri yapılması ve buna bağlı gerekli adımların atılacağı belirtilmektedir (ÇSGB: 2025, 100-102).

Bu haliyle 2025 – 2028 Ulusal İstihdam Stratejimizin kayıt dışı istihdama başlık açtığını görmekle birlikte eksiklerin olduğu ve gerekli önemin de verilmediği değerlendirilebilir. Özellikle 7438 sayılı Kanun sonrası oluşmuş olabilecek SGDP’li çalışanlarda kayıt dışı istihdam olgusunda yer verilmediği ve riskli grup kapsamında yer almadığı görülmektedir. Genel olarak ücret konusu kayıt dışı istihdamla mücadele de zikredilmişken eksik prim gün sayılarını da içeren bir kayıt dışılıkla mücadeleden bahsedilmemektedir. Zaten 2025 – 2028 Ulusal İstihdam Stratejisinde yer alan kayıt dışı oran hedefi de 2028 yılı için % 23,4 olarak öngörülmektedir (ÇSGB: 2025: 8). Hedeflenen bu kayıt dışı istihdam rakamlarıyla kısa vadede sosyal güvenlik finansman sistemimizin sürdürülebilirliğini ölçen aktif / pasif oranında çok büyük iyileşmeler olmayacaktır.

Sosyal güvenlik sisteminin finansman yapısı, düşük tutulan emekli aylığı ve diğer ödemelerle veya devlet bütçesinden finansman açığına yapılacak transferlerle ayakta tutulacaktır. Ancak bunlara gerek olmadan sistemin finansman açığının ve mali yapısının belli bir seviyede tutmanın en kalıcı yolu aktif sigortalı oranını artırmak olduğunu bununda en önemli yollarından birisinin kayıt dışı istihdam rakamını düşürmek olacaktır.

Sonuç

7438 sayılı Kanunla kamuoyunda “Emeklilikte Yaşa Takılanlar” olarak tabir edilen sigortalı grubunun talebi olan emeklilik hakkına kavuşmada 4447 ve 4759 sayılı Kanunlarla getirilen yaş şartının kaldırılması sonrasında sosyal güvenlik sistemimizin sürdürülebilirliği için mücadele etmek daha önemli hale gelmiştir. EYT düzenlemesi, yıllarca yaş şartını bekleyen bireyler için bir kazanç olarak görülse de, Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi için yeni finansal yükler getirmiştir. Çünkü bu düzenlemeyle erken yaşlarda emekli olmanın yolu açılmış bulunmaktadır. Kayıt dışı istihdamla birlikte düşünüldüğünde, mevcut sosyal güvenlik finansman açığının sorun olmaya devam edecektir. Bu sorunla mücadele etmek için emekli aylıkları ile diğer ödemelerin, sigortalılardan alınan primlere oranla daha düşük artırılması ya da kayıtlı istihdamı yükseltilmesi muhtemel iki temel seçenek olmaktadır. Kayıt dışı istihdamla mücadele etmek, bu alanda hedefler koyarak sosyal güvenlik sistemimizin finansman yapısını güçlendirme yolunu seçmek. sigortalılara sağlanan haklarda kısıntı oluşturmayaacağı için daha makul kabul edilmektedir. Bu nedenle sosyal güvenlik finansmanımızın güçlendirmek için kayıt dışı istihdamla mücadele etmek bu konuda izlenebilecek en sağlıklı politikalardan birisi olacaktır.

Ülkemizdeki kayıt dışı istihdam oranını bunu mümkün kılmaktadır. Kayıt dışı istihdam esasen ülkemizin yıllardır mücadele ettiği bir istihdam piyasası sorunudur. Nitekim yapılan mücadelelerin sonuçları da nispeten alınmıştır. Ancak hala alınması gereken mesafeler bulunmaktadır. 7438 sayılı Kanunla emeklilikte yaş şartının belli bir sigortalı grubu için kaldırılmış olması ve bu durumun sosyal güvenlik sistemimize etkisi kayıt dışı istihdam

sorunun çözümünü daha önemli hale getirmiştir. Kısa vadede kayıt dışı istihdam oranlarını analizimize konu seviyelere çekmenin çok mümkün olmayabilir. Bu nedenle kayıt dışı istihdamla mücadele devlet politikası haline getirilerek uygulanan politikaların sürekli olarak geri dönüşleri ve aksayan yönleri analiz edilmelidir. Yine EYT sonrasında sosyal güvenlik destek primine tabi çalışanların sayısındaki büyük artış ve bu kişilerin sigorta gün sayısında eksik bildirimin yapılabiliyor olması başlı başına bir kayıt dışı istihdam risk alanını oluşturmuştur. Bu gibi süreç içerisinde ortaya çıkan yeni risklerinde, risk analizine tabi denetimlere konu edilmesi gerekmektedir.

Ülkemiz kayıt dışılık sorununu çözdüğünde sosyal güvenlik sistemi sigortalı istatistiğini 7438 sayılı Kanun öncesi haline getirebileceğinden, bu durumunda ülkemiz sosyal güvenlik sistemi yeni bir hareket kabiliyeti sağlayabilecektir. Çünkü sigortalı istatistiğindeki bu düzelmeye daha fazla prim geliri elde edileceği için olarak Sosyal Güvenlik Kurumu'nun mali yapısına da olumlu yansıyacaktır. Sosyal Güvenlik Kurumuna merkezi bütçeden yapılan aktarımlarda oluşacak azalmayı başka bir alanda kullanma hürriyeti, ya da sosyal güvenlik sisteminden sigortalılara gerek kısa vadeli gerekse uzun vadeli sigorta kollarından yapılan ödemelerin daha yüksek seviyelere çekebilecek olması bu durumun en belirgin iki sonucu olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: İki bağımsız hakem tarafından değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Mali Destek: Yazarlar bu çalışma için mali destek almamıştır.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Grant Support: The authors did not received financial support for this study.

Kaynakça

- 5434 Sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (1992, 27 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 21155) Erişim adresi: [<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21155.pdf>] (05.01.2025)
- Arvas, E. (2024). *Türkiye'de Çalışma Hayatının Denetimi ve Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Yöntemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Başterzi, F. (2006). *Yaşlılık Sigortası*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Çalışma Genel Müdürlüğü (2024) [csgb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal-istihdam-stratejisi/] (03.02.2025)
- DİSK-AR. (2024). *Avrupa'da ve Türkiye'de Emeklilerin Durumu Raporu: Emekli Aylıkları, Emekli Sayıları ve Emeklilere Ayrılan Kaynaklar*, İstanbul
- Erdoğan, O. (2024). *Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Yöntemleri ve Bu Yöntemlerin Etkinliği*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Erol, S. (2011). Yaşlılık Sigortası ve Emeklilik Yaşı Tartışması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 46.
- Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (1971, 14 Eylül) Resmi Gazete (Sayı: 13956), Erişim adresi: [<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13956.pdf>] (01.02.2025)
- İhtiyarlık Sigortası Kanunu (1949, 8 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 7227) Erişim adresi: [<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7227.pdf>] (01.02.2024)

- İpek, M. (2014). Kayıt Dışı İstihdamda Küresel Etkiler ve Sosyal Örüntüler. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 163-186.
- İşsizlik Sigortası Kanunu (Sosyal Sigortalar Kanunu, Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile İş Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunlara Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesi, İşsizlik Sigortası Kurulması, Çalışanların Tasarrufa Teşvik Edilmesi ve Bu Tasarrufların Değerlendirilmesine Dair Kanunun İki Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması ile Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun) (1999, 08 Eylül) Resmi Gazete (Sayı:23810). Erişim adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23810.pdf] (04.02.2025).
- Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu (1957, 22 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 9534) Erişim adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9534.pdf] (01.02.2025)
- Serdengeçti, T. (2003). *Türkiye’de istihdam yatırım ve haksız rekabet sorunları*. Antalya Martı Myra Tatil Köyü, Türkiye de İstihdam Yatırım ve Haksız Rekabet Sorunları Semineri, Mayıs.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2025), Aylık İstatistik Bültenleri [https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Aylık/42919466-593f-4600-937d-1f95c9e252e6/] (05.02.2025)
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2025), SGK İstatistik Yıllıkları 2023. [https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4] (05.02.2025)
- Sosyal Sigortalar Kanunu (1964, 22 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 11766) [https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11766.pdf] (01.02.2025)
- Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2023, 03 Mart) Resmi Gazete (Sayı: 32121) [www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/03/20230303-8.htm] (04.02.2025).
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006, 31 Mayıs), Resmi Gazete (Sayı: 26200). Erişim adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060616-1.htm] (05.02.2025).
- Sosyal Sigortalar, Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar, Emekli Sandığı, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu ile Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunlarının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2002, 01 Haziran) Resmi Gazete (Sayı: 24772). [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/06/20020601.htm#1] (04.02.2025).
- Şakar, M. (1987) *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlıların Korunması*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu (1983, 20 Ekim) Resmi Gazete (Sayı: 18197), Erişim adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18197.pdf] (01.02.2025)
- Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanların Sosyal Sigortalar Kanunu (1983, 20 Ekim) Resmi Gazete (Sayı: 18197). Erişim adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18197.pdf] (02.02.2025).
- Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu (1949, 17 Haziran) Resmi Gazete (Sayı: 7235) Erişim adresi: [https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7235.pdf] (03.02.2025)
- Türkiye İstatistik Kurumu (2025), İşgücü İstatistikleri 2023, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-Istatistikleri-2023-53521] (07.02.2025)
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2025) ILOSTAT data explorer, [https://rshiny.ilo.org/dataexplorer20/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_NIFL_SEX_RT_A&ref_area=TUR] (06.02.2025)
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2025) Statistics in Europe and Central Asia, [https://ilostat.ilo.org/data/europe-and-central-asia/] (07.02.2025).

- Varışlı, N. (2021) Türkiye’de kadın işgücünün kayıt dışı istihdamdaki durumu. *The Journal of World Women Studies*, 6(1), 1-17.
- Williams, C. C. (2022) Operationalising holistic approaches to tackling undeclared work: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4286732] (07.02.2025)
- Yanici, E. (2019). Türkiye’de kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı istihdamla mücadele politikaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 225- 246.
- Yurdakul, F. B. (2014) *Almanya’da Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları ve Uygulamalarının Yabancı İşgücüne Etkilerinin Değerlendirilmesi*, Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.